

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до дипломної роботи спеціаліста

на тему: Конфліктні ситуації та їх вирішення засобами комунікації в
молодших класах

Виконала: студентка V-го курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
0101 Педагогічна освіта
7.01010201 Початкова освіта
Орос Є. О.
Керівник: Керестень І. С.
Рецензент:

Берегово – 2016 р.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Orosz Erzsébet

Konfliktuskezelés a kisiskolások körében
Diplomadolgozat

Témavezető:
Keresztény I.

Beregszász – 2016

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1. Конфлікт як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.1. Проблеми конфліктності серед молодших школярів.....	7
1.2. Поняття про конфлікт: його види, структура.....	9
1.3. Типологія конфліктно-стресових ситуацій у молодших класах.....	13
1.4. Конфлікти дидактичного характеру, типу «вчитель-учень».....	17
1.4.1. Вчитель, як посередник у конфліктних ситуаціях.....	19
1.5. Конфліктні ситуації серед молодших школярів, типу «учень-учень».....	20
1.6. Способи вирішення конфліктних ситуацій серед дітей молодшого шкільного віку.....	21
1.6.1. Роль педагога у вирішенні конфлікту.....	23
Розділ 2. Дослідження конфліктних ситуацій та їх вирішення серед учнів початкових класів.....	25
2.1. Вивчення конфліктних ситуацій серед учнів початкових класів.....	25
2.2. Вияснення реакцій молодших школярів до конфліктних ситуацій.....	27
2.3. Рекомендації щодо уникнення конфлікту серед учнів початкових класів.....	28
Висновок	29
Додатки	31
Список використаної літератури.....	43

Tartalom

Bevezetés.....	5
1 fejezet. Konfliktus mint a pszichológiai és pedagógia probléma.....	7
1.1. Konfliktusok problémái kisiskolások között.....	7
1.2. Konfliktusoknak a fajtái és strukturája.....	9
1.3. Konfliktusi és stresszi tipikái a kisiskolások között.....	13
1.4. Didaktikai konfliktusok „tanár-tanuló”.....	17
1.4.1. A tanár mint a közvetítő a konfliktus esetén.....	19
1.5. Konfliktusok kisiskolások között, mint „tanuló-tanuló”.....	20
1.6. Konfliktusoknak módja és megoldás a kisiskolások között.....	21
1.6.1. Pedagógus szerepe a konfliktusok megoldásába.....	23
2 fejezet. Konfliktusok kutatása és megoldása kisiskolások körébe.....	25
2.1. Konfliktusok tanulása a kisiskolások között.....	25
2.2. A kisiskolások ellemése a konfliktus esetekben.....	27
2.3. Ajánlások hogy kell kikerülni a konfliktusból kisiskolások között.....	28
Összefoglalás.....	30
Mellékletek.....	31
Felhasznált irodalom.....	43

Вступ

Конфліктні процеси мало хто схвалює, але майже всі в них беруть участь. Конфлікти в межах школи, класу найчастіше засновані на емоціях і особистій неприязні.

Міжособові і міжгрупові конфлікти негативно позначаються на всіх процесах життєдіяльності школи. Конфлікти між учнями негативно впливають як на тих, що конфліктують, так і на весь клас; в класі, де склався несприятливий соціально-психологічний клімат, діти погано засвоюють програмний матеріал, проста образа може, в кінці кінців, призвести до прояву жорстокості відносно своїх противників і так далі. Займатися своєчасною діагностикою і профілактикою конфліктів в шкільних колективах украй необхідно.

По-перше, профілактика конфліктів, поза сумнівом, сприятиме підвищенню якості учбового процесу. Учні і вчителі стануть витратити інтелектуальні і етичні сили не на боротьбу з опонентами, а на свою основну діяльність.

По-друге, конфлікти роблять помітний негативний вплив на психічний стан і настрої тих, що конфліктують. Стрес, що виникає в ході конфліктів, може бути причиною десятків серйозних захворювань. Тому своєчасні профілактичні заходи повинні позитивно впливати на психологічне і фізичне здоров'я учнів і вчителів.

По-третє, саме в школі у дитини, підлітка формуються навички вирішення протиріч в міжособовій взаємодії, які трапляються в житті кожної людини.

Здійснення психологічної корекції конфліктної поведінки дітей доцільно починати вже у молодшому шкільному віці. На думку психологів (М.Й. Боришевський, Я.Л. Коломінський, Л.С. Славіна та ін), молодший шкільний вік відіграє виключно важливу роль у формуванні та закріпленні основних тенденцій поведінки дітей, у тому числі й конфліктних. Тому звертати увагу на конфліктні ситуації у середовищі дітей та здійснювати спроби щодо їх коригування необхідно не в підлітковому віці, коли основні стереотипи поведінки вже сформувалися, а саме у молодшому шкільному віці, коли ці реакції ще не набули характеру сталих і закріплених. Крім того, чим молодша дитина, тим легше на неї впливати і тим ефективніше буде як профілактична, так і корекційна робота з нею. Це обумовило вибір контингенту досліджуваних.

Свою роботу я проводила у Великобичківській ЗОШ І-ІІст. №3, у 2-му, 3-А, 4-А та 4-Б класах.

В роботі розглянуто деякі типи конфліктів у педагогіці і шляхи, завдяки яким їх можна вирішити. Цим і спричинена актуальність теми.

Завдання дослідження:

- Вивчити види, типи, особливості і групи педагогічних конфліктів;
- Визначити причини виникнення конфліктів у навчальних закладах;
- Проаналізувати можливі варіанти вирішення педагогічних конфліктів;
- Обґрунтувати рекомендації вирішення педагогічного конфлікту.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових літературних джерел, узагальнення, порівняння, конкретизація, анкетування.

Предмет дослідження - особистісні та соціально-психологічні передумови виникнення конфліктних ситуацій серед молодших школярів, шляхи їх попередження та вирішення.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні поняття про конфлікт, факторів, що впливають на виникнення конфліктних ситуацій у дітей, і визначенні шляхів корекції поведінки молодших школярів, для ефективного подолання конфліктності.

У відповідності з поставленою метою дослідження були поставлені такі завдання: виявити психологічні особливості конфлікту, його структуру, сферу, динаміку.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох частин - теоретичної, яка включає один розділ та 6 підрозділів та практичної частини, висновків, та списку літератури, а також додатків.

Розділ 1. Конфлікт як психолого-педагогічна проблема

1.1 Проблеми конфліктності серед молодших школярів

У сучасній освіті основний акцент ставиться на гуманістичній спрямованості педагогічного процесу. Це передбачає, зокрема, ставлення до школяра не як до об'єкта навчання й виховання, а як до суб'єкта спілкування й потребує розвитку в учнях самостійності, самоорганізованості, здібності вступати в діалог з іншою людиною.

Прояви конфліктності дуже характерні для молодшого шкільного віку, однак вони носять ситуативний характер і поступово можуть минати. Проте за несприятливих умов, відсутності своєчасної психологічної допомоги можуть стати стійкими особистісними утвореннями. Тому психолог повинен допомогти молодшим школярам подолати труднощі спілкування з однолітками та дорослими задля сприятливого клімату у їх середовищі.

Слід підкреслити, що конфлікти стали однією з найскладніших проблем життєдіяльності сучасної школи. Учні, взаємодіючи з дорослими, однолітками, оточуючим соціально-культурним середовищем, досить часто на різних рівнях і в різних обставинах стикаються з конфліктами. Постійно зростає кількість конфліктів у системі "учитель-учень" та "учень-учень". Майже як норма сприймається відсутність позитивних взаємин між педагогом і школярами, зростає емоційна й духовна дистанція між ними; навпаки, падає взаємний інтерес один до одного, знижується мотивація учнів до навчання.

Неконструктивна поведінка сторін у конфліктній ситуації веде до переростання ділових конфліктів в емоційні, котрі призводять до таких негативних наслідків, як зростання емоційної напруженості, підвищення рівня тривожності. Тривалі, нерозв'язані конфлікти негативно впливають на міжособистісні стосунки, соціально-психологічний клімат у шкільному колективі. Відсутність належної уваги до проблеми конфліктів у школі значно підвищують конфліктогенність навчально-виховного середовища, що стає основою формування конфліктної спрямованості особистості й перешкодою на шляху процесу самореалізації людини. [23, 25]

Найчастіше в психології поняття "конфлікт" визначається як зіткнення протилежно спрямованих, взаємовиключних тенденцій окремо взятого епізоду в свідомості, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних стосунках індивідів чи груп людей, пов'язане з негативними емоційними переживаннями.

Стосовно суб'єктів відокремлюють чотири типи конфліктів:

1. Внутрішньоособистісний, що є, як правило, наслідком амбівалентних прагнень суб'єкта (О.Г. Асмолов, А.І. Захаров, Г.С. Інюшин, О.М. Леонт'єв, І.Н. Міхеєва, В.М. М'ясищев, В.В. Столін, К.В. Шорохова, А. Адлер, К. Левін, З. Фрейд, Е. Фром, К. Хорні, К. Юнг та ін). [19], [20]
2. Міжособистісний конфлікт, що виявляється у конфронтації з приводу потреб, мотивів, цілей, цінностей чи становлень (О.Г. Ковальов, М.М. Рибаківа, Є.О. Шумілін та ін). [16]
3. Особистісно-груповий конфлікт, що виникає внаслідок невідповідності поведінки особистості груповим нормам та очікуванням (А.В. Петровський, А.А. Рояк, К.В. Шорохова та ін). [17]
4. Міжгруповий конфлікт, що виникає внаслідок зштовхування стереотипів поведінки, норм, цілей, цінностей різних груп (міжорганізаційні, міждержавні, та ін. конфлікти).

В існуючій класифікації конфліктів варто звернути увагу на так званий продуктивний конфлікт, що позитивно впливає на динаміку та результативність соціально-психологічних процесів й служить джерелом самовдосконалення та саморозвитку особистості (В.І. Андреев, В.В. Столін, М. Дойч, Л. Козер та ін). [26]

Причину виникнення внутрішньоособистісних (психологічних) конфліктів психологи вбачають у самій структурі дитячої свідомості та діяльності: конфлікт особистісного смислу (О.Г. Асмолов, О.М. Леонт'єв, В.В. Столін); конфлікт ціннісних орієнтацій (І.С. Кон, В.С. Магун, І.Н. Міхеєва, В.А. Ядов); конфлікт "ролей" (В.Г. Ольшанський, В.Л. Леві, А. Є. Лічко, А.В. Петровський). [25]

Ряд авторів (А. Френч, Ф. Лайн, Т. Харіс, Е. Еріксон) вважають, що головне у виникненні конфлікту - особливості переживання дитиною стадій дозрівання свого "Я". Зміст внутрішніх конфліктів у молодших школярів прямо визначається тим, чи зуміла дитина у належний момент свого особистісного розвитку правильно реалізувати свої основні психологічні потреби - у любові, довірі, у самостійності, заповзятливості і визнанні. А.І. Захаров розглядає внутрішній конфлікт як один з чинників, що призводять до неврозу і розподіляє на конфлікт інтересів, потреб, можливостей та потягів. [20, 54]

1.2 Поняття про конфлікт: його види, структура

Коли люди думають про конфлікт, вони найчастіше асоціюють його з агресією, погрозами, суперечками, ворожістю, війною й т.п. Існує думка, що конфлікт - явище завжди небажане, що його треба по можливості уникати або, як тільки він виникне, негайно вирішити.

Це, до речі, відбувається приблизно так: спочатку виникає конфліктна ситуація - щось саме по собі необразливе до пори до часу. Просто між суб'єктами А і Б - учнями або групами учнів, класами - намічається розходження позицій, думок, цілей, інтересів. Потім А і Б усвідомлюють свої інтереси, потім - перешкоди до їхнього здійснення; ще через якийсь час А доходить висновку, що згадані перешкоди пов'язані з Б, і навпаки.

Нарешті настає пора дій один проти одного - саме із цього моменту й починається конфлікт. Таким чином, під конфліктом ми розуміємо зіткнення несумісних, протилежних позицій і поглядів, що пов'язано з негативними переживаннями.

Конфлікт - це зіткнення протилежних сторін, думок, сил; серйозна розбіжність, гостра суперечка. [14, 96]

Конфлікт - це протиріччя, яке сприймається людиною як значима для неї психологічна проблема, що вимагає свого вирішення й викликає активність, спрямовану на його подолання. [10, 359]

Конфлікт внутрішньо-особистісний - стан незадоволеності людини якимись обставинами її життя, пов'язаний з наявністю суперечних один одному інтересів, прагнень і потреб. [13, 358] По ступені прояву конфлікти підрозділяються на приховані й відкриті, випадкові й хронічні.

Прихований конфлікт зачіпає зазвичай двох людей, які до пори до часу намагаються не показувати виду, що конфліктують. Але як тільки в одного з них здають нерви, конфлікт перетворюється у відкритий.

Конфлікти бувають випадковими (стихійно виникаючими) і хронічними (які свідомо провокуються). У другому випадку вони впливають на продуктивність навчання, якщо це стосується школярів, приводять до зниження якості засвоєння знань. Тому при

аналізі причин і джерел конфлікту варто шукати його винуватця, мету й мотиви провокації.

Розрізняють дві форми конфліктів:

вертикальні - між вчителем і учнями в конкретному колективі;

горизонтальні - між учнями, членами колективу.

Основні протиріччя й види конфліктів.

Виділяють наступні джерела конфліктів: протиріччя, що виникають на основі спілкування, внутрішньо-особистісні протиріччя, що виражаються в негативних взаєминах, і конфліктна особистість.

Навчальний конфлікт - проблемна ситуація, що виникає в процесі навчальних відносин. Конфлікт, як айсберг: його поверхнева частина має глибинні мотиви, які є внутрішніми причинами конфліктної ситуації. Міжособистісний конфлікт - проблемно-конфліктна ситуація. У якій молодші школярі або переслідують несумісні цілі, або дотримуються несумісних цінностей і норм, намагаючись реалізувати їх у взаєминах один з одним, або одночасно в гострій конкурентній боротьбі прагнуть до досягнення однієї й тієї ж мети, що може бути досягнута тільки однією з конфліктуєчих груп або сторін.

Міжгруповий конфлікт, як один з видів міжособистісного конфлікту, - це конфлікт, у якому як конфліктуєчі сторони виступають соціальні групи (наприклад класи, або групи молодших школярів одного класу), що переслідують несумісні цілі й своїми діями перешкоджають один одному.

Особливий різновид представляють:

а) рольовий конфлікт - ситуація, у якій від учня потрібне одночасне виконання двох або більше несумісних ролей, типів поведінки;

б) моно - і полікаузальний конфлікт (від лат. *causa* - причина) мають у своїй основі відповідно одну або багато причин.

Як правило, міжособистісні й навчальні конфлікти мають кілька причин, простежується навіть своєрідна причинна ієрархія. Складність даної проблеми вимагає

професійного підходу. Тому зростає необхідність підвищення компетентності в області конфліктології. Кожний фахівець у цьому бурхливому потоці навчального життя, особливо в середовищі молодших школярів, які особливо ранимі і емоційно нестійкі, повинен мати як би другу спеціальність: "менеджер по конфліктах".

Внутрішньо-особистісні конфлікти виникають при зіткненні протилежних мотивів, потреб, інтересів у одного і того ж учня. У їхній основі лежить негативний психологічний стан учня: внутрішні переживання. Школярі, схильні до бурхливих внутрішньо-особистісних переживань, характеризуються імпульсивністю, завищеним рівнем домагань і критичності до вчинків навколишніх, низкою самокритичністю. [21, 154-156]

Психолог К. Левін розрізняє наступні різновиди внутрішньо-особистісних конфліктів:

а)"наближення - наближення" - ситуація, у якій учню потрібно зробити вибір одного із двох привабливих рішень;

б)"наближення - віддалення" - ситуація, у якій вибір пов'язаний із присутністю в об'єкті рівних позитивних і негативних сторін;

в)"віддалення - віддалення" - негативні суб'єктивні установки.

Конфліктна особистість - це людина із завищеною зарозумілістю, яка виражає постійну тривогу, незадоволеність, претензії й необґрунтовані домагання до іншої особистості або колективу.

Внутрішньо-особистісні конфлікти часто мають затяжний характер і важко вирішуються, тому що перевиховати людину або змінити її погляди на життя складніше, ніж удосконалити умови. [2, 15]

Причинами виникнення конфлікту (крім розбіжностей у особистісно-прагматичних інтересах) є також психологічні й значеннєві бар'єри (несумісність характерів; розбіжність суті висловлених вимог, прохань, наказів), що створюють перешкоди для взаєморозуміння й подальшої взаємодії партнерів у спілкуванні.

Причини особистісних конфліктів: страх за власну безпеку; недостатнє суспільне визнання; почуття образи; заздрість або помста; завищена самооцінка. Внутрішнє напруження вимагає розрядки. Особистісний конфлікт є однобічним і легко вичерпується,

якщо особа, на адресу якої зроблений докір або агресивний випад, не відповість тим же. Але такий конфлікт може втягти у свою орбіту інших людей і рости, як сніжний ком. Це руйнує комфортність спілкування.

Розповсюдженим джерелом конфлікту є образа: невідповідність самооцінки й оцінки навколишніх. Не варто забувати, що:

- підкреслення власних достоїнств, гордовитість завжди дратує навколишніх;
- причиною зайвої уразливості може бути неадекватно завищена самооцінка. У такому випадку логічніше не обвинувачувати навколишніх у черствості й брутальності, а знизити власний рівень домагань;
- неприпустимо замість пропозицій по конкретному приводу або зауваженню помилки однокласника давати загальну негативну оцінку його особистості;
- у кожного є свої особливо уразливі місця, бити по яких критикою й докорами не можна;
- кожний має потребу в належній оцінці своєї діяльності, у тому числі й у похвалі, якщо вони дійсно заслужені. Похвала з боку людини, чією думкою дорожать (наприклад вчителя) - величезне задоволення й важливий життєвий стимул, але перебільшений хвалебний потік викликає відчуття незручності. [1, 213]

Не завжди вигідно переривати розвиток конфлікту, коли конфліктна ситуація зберігається, а взаємодія опонентів тільки на час припиняється. Це відбувається тоді, коли можливість маніпуляції над об'єктом обмежується для всіх опонентів. Такий конфлікт не можна вважати вирішеним, тому що він може виникнути в будь-який момент із новою силою:

- невирішений конфлікт породжує нові конфліктні ситуації з новими опонентами;
- між опонентами виникає й зміцнюється почуття ворожості, вони перетворюються в супротивників.

Таким чином, конфлікт - це ситуація в якій конфліктуючі учні мають різну оцінку подій, які відбуваються, і не бажають вислухувати співрозмовника, іти на компроміс. Із цього слідує, що конфлікт є, як деструктивною, так і конструктивною рушійною силою будь-якої групи. А ми знаємо, що людина істота колективна, значить конфліктні ситуації в міжособистісних відносинах явище неминуче.

Крім безпосередньої причини міжособистісних розбіжностей конфліктна ситуація характеризується рядом істотних параметрів, що визначають її розвиток. Важлива не тільки мета, яку переслідують учасники конфлікту, правила взаємодії, але й такі психологічні характеристики, як сприйняття ситуації й характеру виникнення розбіжностей. Залежно від цього конфліктні ситуації можуть розвиватися по-різному.

1.3 Типологія конфліктно-стресових ситуацій у молодших класах

Міжособистісні стосунки будуються на емоційній основі. Клас не є референтним для дитини. Інтенсивні формування навчально-пізнавальних інтересів в процесі колективно-розподільчої діяльності веде до заміни дифузних емоційних зв'язків домінуючими утримуючими зв'язками в рамках навчальної діяльності, а в результаті і за її межами.

В класах, де інтенсивно формується навчальна діяльність, створюється єдина структура міжособистісних стосунків, основним елементом якої є домінуюча група учнів; група - діловий лідер, об'єднуючий до 20% найбільш авторитетних учнів двох статей.

В цьому випадку цінності морально-етичного плану в кінці 3 класу витісняють цінності успіхів у навчанні. Клас отримує функцію референтної групи для учнів і стає основою мікросередовища, в якій проходить розвиток особистості молодшого школяра. Спілкування та співробітництво набагато щільніше пов'язані з двома вже вибраними пріоритетами цільового спрямування початкової освіти. Сфера спілкування - ледь не головне джерело емоційного благополуччя дітей. Не навчаючи спілкування та співробітництва не можливо навчити дітей вчитися. Адже в дитини 6-7 років уміння вчитися - це перш за все вміння включатися та ініціювати специфічне навчальне співробітництво. [2, 25-26]

Вікові особливості молодших школярів викладаються, як відомо, у вузівських курсах педагогіки й, головним чином, вікової й педагогічної психології. Тому відзначимо тільки ті строго встановлені істини, які необхідні для вірного тлумачення конфліктних ситуацій, учасниками яких є контингент молодших учнів загальноосвітньої школи.

Для школяра молодших класів характерна недовговічність, короткочасність емоційних переживань, якщо, звичайно, мова йде не про глибокі потрясіння й постійно гнітючі дитину подразники. Емоційна переключаємість і високий ступінь конформності

сприяють захищеності психіки молодшого школяра. Однак короткочасність нервових переживань учнів цього віку не дає вчителю підстав для необережних форм тиску на них під приводом, що все буде забуто.

Ще одна психологічна істина полягає в тому, що для дітей початкового шкільного віку властива потреба в захисті з боку дорослих і насамперед учителя. У будь-якій стрессогенній, конфліктній ситуації дитина спрямовує свій погляд у бік учителя й чекає від нього допомоги, підтримки. Тим сильніше потрясіння, якщо очікування молодшого школяра не виправдуються, якщо його залишають з переживанням один на один. І ще гірше, коли замість допомоги від учителя дитина одержує протилежне. [2, 31]

З теоретичних положень по конфліктології відзначимо кілька педагогічно значимих роз'яснень. Конфліктуючими сторонами, можуть бути всі учасники навчально-виховного процесу. У тому числі й батьки школярів, керівники методичних служб і управлінського апарата.

За характером виникнення конфлікти в молодших класах можуть бути раптовими, непередбаченими. Це найнебезпечніший варіант конфлікту, тому що тут потрібна безпомилкова реакція педагога в умовах дефіциту часу. Саме в подібних випадках імпровізація часто підводить учителя, і наслідки раптових зіткнень із непередбаченими реакціями з боку вчителя можуть виявитися печальними.

Крім раптових відбуваються й такі конфлікти, характер і протікання яких типові. Тут у досвіді вчителя звичайно вже є більш-менш відпрацьовані сценарії реагування. Залишається лише відкоригувати їх у зв'язку з даною ситуацією.

Нарешті, у полі зору вчителя повинні бути ситуації, де може бути створений спрямований конфлікт, втягнути своїх підопічних у його вирішення, і цим забезпечити просування вперед. Перш ніж перейти до висвітлення конфліктних ситуацій у навчально-виховному процесі початкової школи, потрібно позначити основні змістовні блоки.

Дати відповідь на кілька питань:

- а) яка частота конфліктів у роботі вчителів з молодшими школярами,
- б) між ким реально виникають конфлікти,
- в) яке втримування конфліктних ситуацій,

г) інтерпретація наслідків конфліктних подій у житті початкових класів загальноосвітньої школи.

Порівняння частоти виникнення конфліктних ситуацій у молодших, підліткових, старших класах дозволяє зробити висновок про те, що молодші школярі істотно рідше своїх старших товаришів виявляються залученими в події конфліктного роду. [6, 100]

Можна назвати статистичну сталість при масовому опитуванні колишніх школярів, щодо збережених у пам'яті на все життя конфліктних зіткнень у період навчання в початковій школі.

Більш половини опитуваних не можуть назвати жодної конфліктної події, яка б залишила в їхній пам'яті неприємний знак, що негативно позначився на образі їхньої колишньої вчительки. [9, 37]

Висловлення на цю тему виражаються у формах, які не можна не сприймати як професійно повчальні для студентів, яким потрібно буде бути учасниками, організаторами різнопланових подій з нервовими переживаннями тією й іншою стороною.

Оцінки вчителів, які працюють безконфліктно:

- перша вчителька була ідеальною;
- залишається зразком педагога, до якого хочуть прагнути все життя;
- ніяких промахів, вчителька-ідеал;
- приймали беззастережно як зразок;
- найгарніші спогади про уроки вчительки молодших класів.

Як бачимо, основу вчителів початкових класів становить як би нерозчленований невмотивований вигляд людини, яка зустрілася в школі вперше. Разом з тим звертає на себе увагу та частина оцінок, де вони супроводжуються мотивуванням, обґрунтуванням. До мотивів вищої оцінки професіоналізму вчителів, здатних працювати без конфліктів, що травмують, віднесені такі, як прекрасна людина, гарний педагог, цікава особистість, турботлива до дітей, по-материнському ласкава, навчила почувати лікоть товариша, не залишала без уваги тих учнів, які відставали у навчанні, здружила учнів, проявляла строгість і справедливість, була тактовною.

Рідко, але зустрічалися факти, коли в ідеального вчителя його учні знаходили недоліки: багато уваги приділяла своїм убранням і зовнішності; зачаровані її гарним одягом і зовнішністю, учениці нерідко погано слухали пояснення; часто хвалила встигаючих і дорікала учнів з меншими досягненнями в знаннях; допускала запальність і перехід до крикливого тону. [9, 53]

Можна припустити, що багато конфліктних зіткнень залишилися осторонь від спостережень і переживань або зникли з пам'яті з інших причин. Але для професійного мислення майбутнього психолога та вчителя важливий факт можливості такої атмосфери взаємодії з малятами в школі, коли панує психологічна врівноваженість і психічні травми не допускаються принципово. До цього варто додати ще один висновок з фактів існування безконфліктних взаємин учителя з молодшими школярами. Висновок про можливість кожного майбутнього вчителя висунути власну мету й побудувати модель свого педагогічного професіоналізму за зразком учителів, про яких йшла мова. [9, 54]

У початкових класах склад конфліктуючих досить стійкий і як основні сторони виступають учні й вчителі.

Має місце кілька сполучень: конфлікти, з одного боку - зі слабо встигаючими школярами й дітьми з високими показниками в навчальних успіхах, "авторитетними" або лідерами й "неавторитетними" або аутсайдерами хлопчиками й дівчатками, групами хлопчиків і дівчаток. З іншого боку - вчителі різного рівня кваліфікації й ступеню майстерності. Серед них - дуже авторитетні, деспотичні, середні за учнівським рейтингом й більші майстри педагогічної справи.

Помітну перевагу в числі конфліктуючих становлять сильні вчителі початкових класів. Кількість початкових класів, що виявляються в конфліктних відносинах з учителями по їхній успішності й авторитету в колективі представляється в рівній пропорції.

Із цього слідує, що та частина педагогів, стиль роботи й практика спілкування з учнями яких супроводжується конфліктами включає всі типи по рейтингу ступеня їхнього професіоналізму.

1.4 Конфлікти дидактичного характеру, типу "вчитель-учень"

Конфліктні події в процесі навчання молодших школярів по суті не відрізняються різноманіттям. Домінує три групи взаємин учень - учитель, де виникають психотравми школярів.

Відбуваються вони на уроці й стосуються не методики в її власному значенні, а поведінки вчителя, тобто його тактики, стилю, реакції на вчинки учнів. Сильніше всього на психіку учнів впливають у негативному плані події, викликані прийомами дисциплінування молодших школярів. Можна скласти своєрідний інвентаріум подібного роду прикладів:

- усі шумлять, а віддаляється із класу тільки один учень;
- щоб запросити батьків до вчительки із приводу успішності їхніх дітей, у хлопчиків відбирають портфель, шапку;
- ставлять на ноги за парту надовго за дріб'язок;
- не розібравшись у мотивах строго наказують за запізнення на урок при всіх соромлять;
- винуваті в порушенні порядку на уроці двоє, а карають одного з них, явно не симпатичного вчителю;
- наказують вправою "встати-сісти" за негативну поведінку на уроці, але вона не робить учнів дисциплінованішими;
- при спробі видалити недисциплінованого учня із класу, зустрівши його небажання підкоритися, вчителька нервово й голосно коментує цю подію;
- не розібравшись у причині сварки двох груп учнів, карають обидві, у той час як одна зі сторін була абсолютно права;
- пересаджують хлопчиків і дівчаток у різні місця й уголос мотивують це тим, що їм ще рано сидіти так близько й треба одному з них краще вчитися, ніж шукати близькості до однокласниці;
- ставлять учня в кут перед класом надовго, до двох уроків. [25, 332-333]

У кожній ілюстрації, взятої з практики, є конфліктуючі сторони і свідки конфлікту. Існує підстава думати, що сліди нервових переживань, які викликані цими й подібними зіткненнями між дітьми і їхніми наставниками, мають неоднакові наслідки. Гостріше переживають зіткнення самі конфліктуючі й, зазвичай, насамперед школярі. Що стосується свідків, то їхня реакція, ймовірно, індивідуальна. Сила психічного переживання визначається як об'єктивними причинами, тобто законами й механізмами сприйняття людиною людини, конформності, значимості для маляти спостережуваних подій, так і безліччю індивідуальних розходжень, тих хто спостерігає за подібного роду подіями.

Другу групу конфліктогенних ситуацій у початкових класах становлять вчинки вчителів, які можуть поєднуватися терміном "дискримінація" стосовно учнів. Форми їхнього прояву не відрізняються розмаїтістю. Звернемося до форми та змісту таких конфліктів й приведемо ряд ілюстрацій, які почерпнуті із практики:

- Ділять учнів на здатних й нездатних. Відкрито говорять про це при всіх учнях. Пророкують нездатним другорічництво.
- Відмінникам дають доручення. Інші виявляються свідками їхньої успішної роботи.
- Частина учнів називають по імені, частину по прізвищах, підкреслюючи цим свою неповагу й відчуження до тих, хто не подобається.
- Надмірно хвалять устигаючих і дисциплінованих учнів.
- При сварках відмінників і інших карають невідмінників.
- У позаурочний час розмовляють про різні речі переважно з відмінниками й добре встигаючими. З іншими й особливо з тими, хто по успішності слабше, тримаються сухо.
- Звеличують відмінників, ставлять поруч невстигаючих. Останнім пророкують сіре майбутнє.
- Поблажливо коментують факти невивчених уроків відмінниками й карають за це ж слабковстигаючих учнів. [4, 32]

Дуже важко знайти позицію в спілкуванні з учнями, які викликають в педагога природні почуття симпатії й антипатії. Ще А.С. Макаренко виступав проти тактики "рівного голосу" стосовно учнів. Не можна ігнорувати й відомі в теорії педагогіки принципи індивідуального підходу до особистості школяра. Професійно природним вважаються неоднакові відносини вчителя до учнів з різними здатностями й працьовитістю, характером і навіть зовнішнім виглядом, не говорячи вже про поведження

й культуру взагалі. І в той же час варто зважати на травми, які наносяться психіці молодшого школяра з боку вчителя, якщо він ігнорує хворобливі переживання дитиною фактів дискримінації.

1.4.1 Вчитель, як посередник у конфліктних ситуаціях

Педагог може опинитися в ситуації, коли необхідно вирішувати конфлікт, який спалахнув між батьками, між учнями або між іншим учителем та дирекцією школи. У такому випадку він може знайти вихід за допомогою спеціальних дій посередника.

Ця роль значно відрізняється від ролі судді або ж арбітра. Посередник у конфліктній ситуації закріплює основні елементи спілкування, розвиває їх, вирішує конфлікт, намагаючись у інтересах обох конфлікуючих сторін змінити орієнтацію з «я виграв - ти програв» на встановлення співпраці: «я виграв - ти виграв». [26; 200]

Посередник не має право прийняти точку зору однієї із сторін, які конфлікують. Головний пріоритет педагога-посередника - нейтралітет. Важливо зберігати спокій, гарний настрій а не потрапляти під вплив негативних емоцій конфлікуючих.

Отже, існує багато методів розв'язання або ж запобігання конфлікту. Провідну роль в них відіграє вчитель, і саме від його компетентності, навичок, досвіду та уважності залежить усе, розпочинаючи із розв'язання конфлікту і завершуючи шляхами попередження конфліктних ситуацій. [26; 211]

На закінчення, хочу виділити декілька порад В. Сухомлинського, які завжди є та будуть актуальні:

- “Чим суворіші будуть заборони й покарання, тим більше процвітатиме зло”.
 - “Коли дитину звинувачують і судять, педагог має бути тільки захисником і оборонцем”.
 - “Доброзичливість, розумна доброта -- ось що має бути атмосферою життя дитячого колективу, головним тонутом взаємовідносин педагога і дітей. Яке це прекрасне слово й водночас яке це глибоке, складне, багатогранне людське ставлення -- доброзичливість”.
- [28]

1.5 Конфліктні ситуації серед молодших школярів, типу "учень-учень"

Деякі спеціалісти вважають, що існують універсально-конфліктні або хронічно несумісні люди, для яких стан конфронтації, протистояння такий же природний, як для інших "мирне співіснування", співробітництво, взаємна поступливість.

Для дітей молодшого шкільного віку стан конфронтації також властивий, але відсоток його дуже низький. Властивості конфліктної ситуації не так широко виявлені, так як психіка дитини є ще нестійкою, яка піддається впливу.

Тому у дітей важко чітко визначити цей стан. Але помічено, що в кожній групі дітей є свій "демон". Для таких дітей характерна позиція: все говорити у вічі, причому найчастіше неприємне, зіштовхувати інших.

Характерні емоційні оцінки, спрямованість висловлювань одного й другого. Не схильні до суперечок кажуть: "Ви знаєте, тут Н. сказав про тебе..." і перелічують можливі позитивні риси і якості. Схильні до сварок починають приблизно так само, але перераховують недоліки, негативні властивості, які можуть образити. [8, 61-62]

Зазвичай конфліктні ситуації серед дітей молодшого шкільного віку типу "учень-учень" виникають через взаємні образи або через образи з одного боку.

Річ у тому, що багато дітей початкових класів ще не здатні повністю висловити словами усі свої думки, емоції, захистити себе, у випадку агресії з боку іншої дитини.

Серед хлопчиків у таких ситуаціях виникають бійки, дівчатам же зазвичай притаманна мовчазна образа, яка набагато сильніше травмує психіку дитина. Вона може виявитися в заниженій самооцінці, виникненню підвищеної тривожності у дитини, навіть у небажанні йти до школи.

1.6 Способи вирішення конфліктних ситуацій серед дітей молодшого шкільного віку

Вирішення - заключна стадія еволюції конфлікту.

Вирішення конфлікту можливо, по-перше, за рахунок перетворення самої об'єктивної конфліктної ситуації й, по-друге, за рахунок перетворення образів ситуації, наявних у сторін.

Разом з тим і в тому, і в іншому випадку можливе двояке вирішення конфлікту: часткове, коли виключається тільки конфліктна поведінка, але не виключається внутрішнє стримуване спонукання до конфлікту в сторін, і повне, коли конфлікт усувається й на рівні фактичної поведінки і на внутрішньому рівні. Повне усунення конфлікту за рахунок перетворення об'єктивної конфліктної ситуації ми маємо, наприклад, коли за допомогою розведення сторін вони втрачають можливості й необхідності контакту й, отже, конфліктної взаємодії (наприклад, якщо пересадити конфліктуючих школярів за різні парти). Для дітей молодшого шкільного віку характерні такі типи виходу з конфліктних ситуацій:

Перший варіант - коли одні із сторін виправдовує себе, або погоджується із претензією, але тільки у даний момент. Цей прийом найчастіше використовує "співбесідник".

Другий варіант - конфронтація - несприятливий та малопродуктивний спосіб розв'язання конфлікту, коли ніхто не бере до уваги позиції іншого. Єдиним позитивним моментом конфронтації є те, що експериментальні ситуації дозволяють побачити слабкі і сильні сторони іншого, зрозуміти інтереси. Частіше таким варіантом користуються хлопці. Дівчата рідко вдаються до цього варіанту.

Третій варіант - примус. Це тактика прямолінійного розв'язування того варіанту завершення суперечки, який влаштовує ініціатора.

Найчастіше до примусу вдаються діти, які впевнені у своєму абсолютному впливові та владі. Цей вихід із конфлікту є найнесприятливішим для збереження стосунків. Дитина не реагує позитивно, так як такий співрозмовник нагадує дорослого, батька. [10, 27]

Психологи розробили методичку проведення конструктивної суперечки, яка може бути використана у розв'язанні особистих стосунків. Так, розвиток конструктивної суперечки повинен мати 3 чисті й послідовні фази.

Перша фаза - вступна. Той, хто постраждав у конфлікті, повинен сказати, що хоче сперечатися або заперечити Н.: "Я хочу з'ясувати те-то і те-то, чому ви вчинили так або не зробили того? "

Друга фаза - середня (власне суперечка). Потрібно допомогти дитині говорити по суті суперечки, а не "навколо". Обов'язково потрібно відреагувати на висловлене непорозуміння, критику. Психолог або педагог повинен допомогти дитині відкласти свою думку конкретно і чітко.

Третя - заключна, коли приймається рішення з питання, що викликало протиріччя. Школяр має визнати свою помилку або довести протилежне. Результати суперечки можуть розв'язати ситуацію або завести у глухий кут. Але в тому і в іншому випадку суперники повинні на заключній фазі підбити підсумки для себе і один для одного. Розрізняють 4 частини заключної фази, які мають позитивне і негативне значення для учасників. [10, 44]

Позитивна інформація: я дізнався про щось нове зі спірного питання про співбесідника. Я навчився чогось нового.

Негативна інформація: я нічого не дізнався про те, чого не знав раніше. Я нічого не навчився. Позитивний емоційний стан - в результаті суперечки настало розслаблення, образа минула і настало полегшення. Негативний емоційний стан - напруженість лишилася, або навіть посилилася, прийшло почуття розчарування: "для чого це потрібно?"

Зближення - суперечка допомогла зрозуміти одне одного. Суперники відчували себе співбесідниками і навіть союзниками у цьому питанні.

Відокремлення - суперники ще більше віддалилися один від одного. Відчуження стало ще сильнішим. Виникло почуття ще більш нерозуміння предмета суперечки і, головне, один одного.

Виправлення - проблема, що поділяє суперників, вирішилась на користь обох. З'явився досвід на майбутнє. Обов'язкове вибачення і прощення обох сторін.

Нерозв'язність - нічого не вирішилося, все залишилося по старому. Ніхто не хоче виправлятися. Ніхто не хоче вибачати. [7, 19-20]

Отже, вже сам факт знання, що таке конкретність суперечки, включення у неї, чесна боротьба надають суперечці розуму, іронічності відносно себе, без чого міжособливе спілкування та особисті відносини утруднюються. Результат суперечки дає можливість оцінити інформаційну користь спілкування, емоційний стан, єдність, відмінність стосунків.

1.6.1 Роль педагога у вирішенні конфлікту

Педагог, як умілий керівник, має втручатися в конфлікти своїх учнів та регулювати їх, придушуючи. Головне для нього - це зосередження на проблемі, а не на учасниках конфлікту. Педагог має уміти погасити прояв негативних емоцій і усунути відчуття загрози, об'єктивно розібравшись у конфліктній ситуації.

Для того, щоб розв'язати конфлікт, педагог має провести досконалу діагностику:

- З'ясування джерела конфлікту,
- Вивчення конфлікту,
- Визначення усіх учасників взаємодії: груп, підрозділів або осіб;
- З'ясування стосунків між сторонами, їх позицій, очікувань та ролей.

Для того, щоб попередити конфліктну ситуацію між учнями, вчитель має вчасно усвідомити характер конфліктної ситуації, його стадію, об'єкт і не допустити щоб ситуація набрала деструктивного характеру. Гарно продумані, делікатні дії педагога в змозі зняти напругу між конфліктуєчими, відкриваючи простір для позитивних емоцій.

Педагог має спілкуватися з усіма учнями, навіть із тими, які прагнуть протистояння. Спілкування - це застава одного з найефективніших механізмів налагодження нормальних відносин.

Також, педагог має вміти переключити увагу конфліктних сторін від проблеми, яка була причиною загострення обстановки, провокуючи протилежні погляди.

Навіть у найнапруженішій ситуації педагог має «тверезо» мислити та аналізувати ситуацію, залишаючись перш за все педагогом, а не людиною, у якої власні інтереси беруть верх над професійністю.

Розділ 2. Дослідження конфліктних ситуацій та їх вирішення серед учнів початкових класів

2.1 Вивчення конфліктних ситуацій серед учнів початкових класів

Практика роботи свідчить про існування певних ускладнень, що виникають під час здійснення досліджень особливостей конфліктності дітей. Це проблеми, пов'язані з добором вправ і тестів; з організацією та проведенням даних занять; з порівнянням його результатів тощо. Визначені нюанси враховувались нами (тобто мною та викладачами даних класів) під час здійснення психодіагностичного дослідження.

У даній роботі, у першому етапі було охоплено 59 молодших школярів. Основними завданнями цього етапу були добір тестів і методик, а також виявлення контингенту дітей, які тим чи іншим чином проявляють конфліктні тенденції у поведінці. З цією метою використовувався комплекс психодіагностичних методик, анкетування, експертні оцінки вчителів і вихователів. [Див. Додаток 1, 2]

Досліджувана група дітей молодшого шкільного віку за результатами першого етапу дослідження була поділена на чотири підгрупи за двома критеріями - рівень конфліктності за результатами тестування та наявність конфліктних реакцій у реальній поведінці: I - 5 осіб з високим рівнем конфліктності [Див. Додаток 1], які, однак, не провокують конфліктних ситуацій в реальній поведінці (за результатами опитування педагогів); II - 9 осіб, які проявляють відкриті конфліктогенні дії у поведінці, але за результатами тестування мають середні або низькі показники рівня конфліктності; III - 5 осіб, які мають високі показники рівня конфліктності за результатами тестування і проявляють конфліктні реакції у поведінці; IV - 8 осіб - діти, які не виявляють схильності до провокування конфліктних ситуацій у повсякденному житті і мають середні або низькі показники рівня конфліктності за результатами тестування. У подальшому "конфліктними" ми вважали дітей I та III підгруп і "неконфліктними" - дітей IV підгрупи.

На другому етапі вирішувались два основних завдання: по-перше, роботу було спрямовано на виявлення індивідуально-особистісних та соціально-психологічних особливостей досліджуваних експериментальної та контрольної груп за допомогою спеціально дібраного нами комплексу психодіагностичних тестів та методик; по-друге, здійснювався порівняльний аналіз індивідуальних особистісних характеристик молодших школярів експериментальної та контрольної груп. Мета даного етапу полягала у

визначенні, за допомогою стандартних методик, характерних показників індивідуально-особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку, схильних до конфліктних ситуацій.

Протягом другого етапу дослідження встановлено ряд суттєвих відмінностей дітей зі схильністю до конфліктної поведінки (порівняно з "неконфліктними"): низький рівень соціальної адаптації; неадекватна самооцінка (завищена у 36,6%, занижена у 19,6%); емоційна нестабільність (у 58,4%); низька успішність навчання; низький рівень сформованості навичок соціальної взаємодії (у 40,5%); низька здатність до прогнозування наслідків своєї поведінки (у 21,3%); низький рівень сформованості самоконтролю (у 43,7%); низький ступінь сформованості моральних уявлень (у 34,4%).

31,2% дітей, що провокують конфліктні ситуації у початкових класах виховується у неповних сім'ях; найбільший процент "конфліктних" дітей походить з робітничо-заводських сімей і сімей торгових працівників та будівельників; у 32,6% сімей, у яких виховуються молодші школяри, схильні до постійних конфліктів, панує несприятливий емоційний мікроклімат.

Традиційно виділяють три рівні конфліктності за тестом Басса - Даркі: низький, середній і високий. Однак більш глибокий аналіз отриманих даних дозволив встановити, що серед досліджуваних молодших школярів з високим рівнем конфліктності та схильності до провокування конфліктних ситуацій досить чітко виділяється група дітей, у яких показники конфліктності досягають високого рівня, тобто досить чітко визначилися дві підгрупи - з високим і з дуже високим рівнем конфліктності. В подальшому нами аналізувались три групи досліджуваних молодших школярів: діти з середнім, високим і дуже високим рівнем конфліктності.

Якісний аналіз усіх одержаних даних тестів дозволив виявити тенденцію: якщо в молодших школярів із середнім рівнем конфліктності схильність до конфліктних ситуацій найтісніше пов'язана з показниками індивідуально-особистісного розвитку (емоційна нестабільність, самооцінка, рівень домагань, рівень розвитку логічного мислення, успішність навчання, здатність прогнозувати наслідки своєї поведінки, екстраверсія), то у молодших школярів з високим рівнем конфліктності, схильність до провокування або в участі у конфліктних ситуаціях більш пов'язані із соціально-психологічними чинниками (самоконтроль, моральні уявлення, соціальна взаємодія, характер емоційного клімату в сім'ї, склад сім'ї).

На основі кореляційного, кластерного і факторного аналізу був виділений комплекс показників, які мають найбільш значущий вплив на рівень схильності до конфліктів дітей молодшого шкільного віку. Результати дослідження свідчать, що на формування й закріплення конфліктних форм реагування молодших школярів суттєво впливають специфічні властивості. Це характеристики спрямованості і самосвідомості особистості, а також індивідуально-психологічні передумови функціонування особистості та соціально-психологічні передумови реалізації спрямованості особистості молодших школярів, схильних до конфліктної поведінки. Зазначені показники були включені до психологічного симптомокомплексу, котрий являє собою сукупність індивідуально-особистісних та соціально-психологічних характеристик дітей даної вікової групи, що є результатами їх конфліктогенних проявів.

Одержані дані дають підстави вважати, що своєчасне виявлення в молодшого школяра особливостей, наявних в описаному симптомокомплексі, надасть змогу прогнозувати виникнення в нього схильності до створення конфліктних ситуацій у класі або участі у них, а здійснення цілеспрямованого корекційного впливу на структурні компоненти визначеного симптомокомплексу дозволить знизити кількість та гостроту конфліктів у шкільному колективі.

2.2 Вияснення реакцій молодших школярів до конфліктних ситуацій

Проаналізувавши, з урахуванням результатів проведеного психодіагностичного дослідження, основні причини і фактори, що сприяють виникненню схильності до конфліктних ситуацій у дітей молодшого шкільного віку, можна розробити програму психологічного тренінгу корекції конфліктної поведінки для учнів других-четвертих класів. Розробляючи цю програму, перш за все потрібно керуватися такими основними принципами:

- принцип комплексного підходу до психокорекційної діяльності;
- принцип здійснення корекції в діяльності, у контексті соціальної взаємодії;
- принцип нормативності розвитку, що передбачає постійне порівняння індивідуальних властивостей дітей з віковою нормою та врахування закономірностей вікового розвитку;
- випередження у корекційній роботі, тобто врахування зони найближчого розвитку;

- принцип системності у розвитку психічної діяльності (відповідно і корекція схильності до конфліктів дітей повинна здійснюватися системно);
- принцип врахування провідного виду діяльності (для молодших школярів це навчання, тому ігрові вправи, які можуть використовуватися, повинні мати навчальний характер).

Основними завданнями занять повинні стати: навчання дітей конструктивних форм поведінки, формування навичок самоконтролю та саморегуляції своїх емоційних станів, зняття надмірного напруження і тривожності, розширення спектру емоційного реагування та умінь конструктивної соціальної взаємодії. Така побудова тренінгу обумовлює і вибір методів роботи: бесіди, етюди, рольове програвання моделей бажаної поведінки в різних життєвих ситуаціях, фізичні вправи та рухливі ігри, образотворча діяльність, техніки ауторелаксації.

2.3 Рекомендації щодо уникнення конфлікту серед учнів початкових класів

Для того, щоб уникнути конфлікту потрібно уникати таких проявів своєї поведінки:

1. Неадекватні дії та вчинки учнів (порушення дисципліни, грубість, брехня).
2. Некоректні прояви незгоди (різка критика дій та вчинків однокласників).
3. Протистояння (ігнорування педагогічних вимог, незацікавлене ставлення до думки педагога, однокласників або уникнення контакту).
4. Пасивний протест (сльози, образа).
5. Провокаційні вчинки та дії (каверзні питання, протиправні дії з метою досадити учням твого чи іншого класу або педагогу).

Висновок

В даній курсовій роботі я досліджувала одну з актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики - проблему конфліктів між учнями початкових класів та їх попередження.

У даній роботі поставлені та вирішені наступні завдання:

- провели теоретичний аналіз причин виникнення конфліктів в шкільному колективі;
- перерахували поширені способи профілактики конфліктів;
- підібрали тренінгові вправи, що сприяють самопізнанню школярів, розвивають навички соціальної поведінки, формують уміння не лише конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, але і передбачати і прогнозувати ті або інші наслідки дій оточуючих.

Засвоївши методи групової роботи, підлітки зможуть успішно управляти собою і знаходити правильний стиль в стосунках з оточуючими і у вирішенні непростих проблем, яких так багато, - саме у підлітків.

Гіпотеза, яка іще раз підтвердилася даною роботою - конфлікт легше попередити, ніж завершити.

Узагальнення результатів дослідження дозволило розробити рекомендації щодо організації системи профілактичних заходів, котрі мають здійснюватись водночас у трьох напрямках: робота зі школярами, з їх батьками і з педагогами.

Дослідження у курсовій роботі показує, що стиль спілкування педагога, його педагогічний такт впливає на формування міжособистісних стосунків учнів. Педагогічна тактика «співпраця» обумовлює найбільш безконфліктні стосунки учнів між собою

У попередженні або ж розв'язанні конфліктів між учнями важливе місце займає саме педагог та його мудрість.

Провівши ряд тестів у початкових класах, я визначила дитячі інтереси, їхні сильні сторони та захоплення. Також, завдяки цим методикам я дізналась, хто у даних класах є «важкими учнями» і пильно спостерігала за ними.

Összefoglalás

A bevezetőben már említettem, hogy az iskola, mint minden emberi közösség nem lehet mentes a konfliktustól. Ez nem is baj, hiszen egy kezelt konfliktus építőleg hathat az ember személyiségére. Önismeretet, empátiát, toleranciát, kommunikációt tanulhat egy jól kezelt helyzetből. Tehát nem a konfliktusok elkerülése, hanem kezelése a cél.

Mahatma Gandhi szerint: „ Ha békét akarunk teremteni a világban, a gyerekekkel kell kezdenünk”. A békére való nevelés fontos eszköze a konfliktusok kulturált rendezésére. A Gyermek jogairól szóló egyezmény kimondja: „... a gyermek oktatásának a következő célokra kell irányulnia... fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közötti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az öslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az élettel járó mindenfajta felelőségek.” Ahhoz, hogy ez elvalosuljon, elengedhetetlen végiggondolni az iskolai konfliktuskezelését, illetve folyamatát.

Mint minden olyan hely, ahol egynél több ember van, természetesen az iskola sem mentes a konfliktusoktól.

A kisiskolások között nagyon sokféle konfliktus jöhet létre, és nagyon sokféle konfliktuskezelési, megoldási móddal találkozhatunk. Ezek függenek a tanulók életkorától, az iskolatípustól, az iskola helyétől, attól, hogy az iskolába járó tanulók milyen társadalmi rétekből származnak, hogy csak a legfontosabbat említsünk.

Természetesen fontos szerepet játszanak a konfliktusok kezelésében, alakulásában azok az azonosulást kínáló minták is, amelyek a gyerekeket körülveszik. A gyerekek számára a kortárs csoportban végbemenő folyamatok rendkívül jelentősek. Az ott lezajló konfliktusok hozzájárulnak önismeretük és szociális képességeik fejlődéséhez.

Egy iskolai osztály tagjai általában véletlenszerűen kerülnek egy-egy tanulócsoportba. Ahány gyerek, annyi külön világ, családi háttér, személyiség. Kisiskolás korban feltétlenül szervező erő a pedagógus személye, akinek az ítéletei gyakran „jó” és „rossz” gyerekekre bontják az osztályt, hiszen ekkor a csoportosulás laza, a barátságok esetlegesek. Konfliktushelyzetet hozhat létre, például a választási kényszer, a pedagógus és a kortárs csoport normái, elvárásai között.

Додаток 1

(Методика діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій Д. Джонсона і Ф. Джонсона //Практична психологія та соціальна робота. - 1999. - № 1. - С. 24-25.)

Мета дослідження. Дослідження стратегій розв'язання конфліктів.

Інструкція для учасників дослідження. Уважно прочитайте дібрані вислови та прислів'я, що в тій чи іншій мірі характеризують стратегію поведінки особистості в умовах конфлікту. У бланку для відповідей згідно запропонованої шкали оцінювання, обведіть, будь ласка, кружечком одну з цифр, аналізуючи наскільки кожен вислів або прислів'я відповідає Вашим діям під час конфліктів:

5 - відповідає у всіх випадках;

4 - відповідає у більшості випадків;

3 - деколи відповідає;

2 - відповідає, але дуже рідко;

1 - ніколи не відповідає.

ПРИСЛІВ'Я :

1. «Від суперечки легше втриматися, аніж потім здихатися її».
2. «Якщо Ви не здатні примусити людину думати так, як Ви робите, то примусьте її робити так, як Ви думаєте».
3. «Геплі слова розтоплюють холодні серця».
4. «Послуга за послугу».
5. «Давай приходь і подумаємо разом».
6. «Під час суперечки заслуговує поваги той, хто перший замовкне».
7. «Чия сила, того й правда».

8. «Солодкі слова роблять солодким рух уперед».
9. «Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі».
10. «Істина знаходиться в знаннях».
11. «Той, хто б'ється і тікає, доживає до нової битви».
12. «Той перемагає блискуче, хто примушує ворогів тікати врозтіч».
13. «Убий ворога своєю надмірною добротою».
14. «Чесний обмін думками не стане приводом для суперечки».
15. «Ніхто не може претендувати на істину, але кожен може зробити свій внесок у неї».
16. «Тримайся подалі від тих, хто не згоден з тобою».
17. «Тільки той, хто вірить у перемогу, перемагає на полі битви».
18. «Добре слово мало коштує, та дорого цінується».
19. «Зуб за зуб - це чесна гра».
20. «Тільки той, хто готовий відмовитися від власного права на істину, збагатиться від істин, які знають інші».
21. «Уникайте сварливих людей - вони зроблять ваше життя нещасним».
22. «Людина, яка не втікає сама, змушує втікати інших».
23. «М'які слова забезпечують гармонію».
24. «Хочеш мати хорошого друга - зроби йому щось приємне».
25. «Відкрито говори про свої конфлікти і йди їм назустріч - тільки це приведе їх до найкращого вирішення».
26. «Найкращий спосіб улагодження конфліктів - уникнути їх зовсім».
27. «Займаю тверду, рішучу позицію (на тім стою і не можу інакше)».

28. «Лагідність перемагає гнів».
29. «Краще щось, аніж нічого з того, що ти хочеш».
30. «Щирість, чесність і довіра гори здолають».
31. «Немає нічого важливішого, ніж те, за що тобі треба боротися».
32. «У світі були і будуть переможці й переможені».
33. «Вони до тебе з каменем, а ти до них з прихильністю».
34. «Якщо двоє ідуть на компроміс, то справедливе рішення гарантовано».
35. «Правди можна домогтися воюючи».

Ключ-таблиця для відповідей: Обробка даних.

Кількість балів, яка набрана учасником опитування по кожній стратегії, дає уявлення про те, наскільки виражена у нього та чи інша форма поведінки в конфліктній ситуації. Чим більшою є загальна сума балів за певною стратегією розв'язання конфліктів, тим частіше Ви схильні застосовувати її в умовах конфліктної ситуації. Чим менша загальна сума, тим рідше Ви користуєтесь нею.

Інтерпретація результатів дослідження.

Аналізуються індивідуальні дії та стратегія поведінки особистості під час конфлікту з урахуванням двох умов: важливості досягнення мети та підтримання хороших стосунків з опонентами.

Важливість досягнення мети для кожної конфлікуючої сторони може мати неабияке значення або ж не мати ніякого. Тому вирішення конфлікту частково залежить від наполегливості, з якою опоненти прагнуть задовольнити особисті інтереси.

Підтримання хороших стосунків на даний момент і в майбутньому для конфлікуючих сторін може бути важливим або ж не мати жодного значення. Важливість хороших стосунків з іншими людьми, готовність врахувати їхні інтереси також впливають на дії під час конфлікту.

Характеристика основних стратегій розв'язання конфліктів у відповідності до індивідуальних дій особистості у конфліктній ситуації, які визначаються за допомогою методики.

1. Втеча (черепаха). Черепахи втікають і ховаються у свій панцир, щоб обминати конфлікти. Вони відмовляються від власних цілей та стосунків; тримаються далі як від спірних питань, через які виникає конфлікт, так і від людей, до яких він причетний. Черепахи почувають себе безпомічними, вважають, що намагатися вирішувати конфлікт - справа повністю безнадійна. Вони переконані, що легше втекти (фізично та психологічно) від конфлікту, аніж зіткнутися з ним.

2. Примус (акула). Акули намагаються перемагати опонентів тим, що силоміць примушують їх приймати потрібне їм рішення конфлікту. Для акул найважливішими є власні цілі, а стосунки з людиною мають дуже невелике значення. Вони будь-якою ціною готові добиватися своїх цілей. Потреби інших людей їх не турбують. Їх мало хвилює те, чи подобаються вони комусь, чи виявляє хтось до них прихильність. Вони переконані, що конфлікти вирішуються тоді, коли один перемагає іншого. Акули хочуть бути переможцями. Поразка викликає почуття безсилля, неадекватності та невдачі. Вони намагаються здобути перемогу, приголомшуючи суперників, нападаючи раптово, а також залякуючи або загрожуючи їм з позиції сили.

3. Згладжування (плюшевий ведмедик). Для ведмедиків - стосунки з іншими людьми найважливіші, а власні цілі, навпроти, не мають великого значення. Ведмедики хочуть подобатися, хочуть, щоб їх усі любили й цінували. Вони вважають, що краще уникнути конфлікту заради гармонії й упевнені, що конфлікти не можна обговорювати без шкоди для стосунків. Ведмедики бояться завдати болю, образити, псувати стосунки під час конфлікту. Заради збереження стосунків, вони готові пожертвувати особистими цілями. Плюшеві ведмедики немовби кажуть: «Я пожертвую власними цілями, роби все, що ти хочеш, аби тільки я тобі подобався». Плюшеві ведмедики будь-що намагаються залагодити конфлікт, боячись зіпсувати стосунки.

4. Компроміс (лисиця). Лисиці невибагливі як у своїх цілях, так і в стосунках з іншими людьми. Лисиці шукають компромісу. Вони жертвують частиною своїх домагань під час конфлікту і переконуватимуть іншу особу поступитися теж якоюсь часткою своїх цілей. Вони шукають такого рішення конфлікту, коли б обидві сторони мали якусь вигоду - «золоту середину», між двома крайніми позиціями. Заради

досягнення згоди, лисиці готові пожертвувати для спільного добра як частиною своїх домагань, так і стосунків.

5. Конфронтація (сова). Соби дуже високо цінують власні цілі та стосунки. Вони розглядають конфлікти як проблему, яку треба розв'язувати, і шукають таке рішення, яке б задовольнило як їхні власні цілі, так і цілі супротивної сторони в конфлікті. Соби сприймають конфлікт як засіб поліпшення стосунків шляхом послаблення напруження між двома людьми. Вони намагаються розпочати дискусію, яка розцінила б конфлікт як проблему. Шукаючи рішення, які б задовольнили як їх самих, так і іншу особу, соби підтримують стосунки. Вони не заспокоюються доти, доки не буде знайдено рішення, що задовольнятиме і власні, й чужі цілі. Вони також не заспокоюються доти, допоки напруга не спаде, а негативні емоції не будуть повністю зняті.

Додаток 2

Оцінка форм конфліктної поведінки (модифікований варіант Басса - Дарки)

Процедура тестування. З молодшими школярами тест проводиться індивідуально або маленькими групами.

Тестовий матеріал

1. Якщо я розлючуся, то мені хочеться вдарити когось.
2. Я ніколи не буваю настільки сердитим, щоб кидатися предметами.
3. Я легко дратуюся, але швидко заспокоююся.
4. Якщо мене не попросять по-гарному, я не виконаю прохання.
5. Мені здається, що до мене бувають часто несправедливі.
6. Я не люблю коли про мене говорять щось у мене за спиною.
7. Я не можу удержатися від суперечки, якщо друзі не згодні із мною.
8. Якщо мені траплялося обдурити когось, я відчував (ла) болісні каяття совісті.
9. Мені здається, що я не здатний ударити людину.
10. Коли я дратуюся, то хлопаю дверима.
11. Іноді люди дратують мене просто своєю присутністю.
12. Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться його порушити.
13. Іноді мене гризе заздрість, хоча я цього не показую.
14. Я думаю, що багатьом дітям з нашого класу я не подобаюся.
15. Я вимагаю, щоб люди поважали мої права.
16. Іноді мені на розум приходять думки, яких я соромлюся.
17. Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.
18. Іноді я виражаю гнів тим, що стукаю кулаком по столу.
19. Я часто почуваю себе як порохова бочка, готова вибухнути.
20. Якщо хтось вдає із себе "головного", я завжди поступаю йому всупереч.
21. Немає людей, яких я по-справжньому ненавидів би.
22. Напевно, є досить багато однолітків, які мені заздять.
23. Навіть якщо я злюся, я ніколи не кричу.
24. Школярі, які не хочуть вчитися, повинні відчувати почуття провини.
25. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось ударить мене.
26. Я можу згадати випадок, коли був таким злим, що брав перший предмет, що попався, і ламав його.
27. Я буваю грубуватий стосовно школярів, які мені не подобаються.
28. Коли із мною розмовляють командним тоном, мені нічого не хочеться робити.
29. Звичайно я намагаюся приховувати погане ставлення до однолітків.

30. Іноді мені здається, що наді мною сміються.
31. Якщо хтось дратує мене, я готовий сказати все, що я про нього думаю.
32. Мене гнітить те, що я мало слухаюсь своїх батьків.
33. Якщо хтось першим ударить мене, я не відповім йому.
34. У суперечці я часто підвищую голос.
35. Я не дратуюся через дріб'язки.
36. Коли хтось вдає із себе "головного", я роблю все, щоб він не зазнався.
37. Я не завжди одержую те хороше, на що, як мені здається, заслуговую.
38. У мене немає ворогів, які хотіли б мені нашкодити.
39. Я часто погрожую однокласникам, хоча й не збираюся приводити погрози у виконання.
40. Я роблю багато такого, про що згодом жалкую.

Ключ до тесту

1. **Фізична агресія** 1 -9 17 -25 -33
2. **Непряма агресія** -2 10 18 26 34
3. **Дратівливість** 3 11 19 27 -35
4. **Негативізм** 4 12 20 28 36
5. **Уразливість** 5 13 -21 29 37
6. **Підозрілість** 6 14 22 30 -38
7. **Вербальна агресія** 7 15 -23 31 39
8. **Почуття провини** 8 16 24 32 40

Додаток 3

Експрес-діагностика поведінкового стилю в конфліктній ситуації

Інструкція до тесту. Відповідайте на запропоновані нижче питання, оцінивши, наскільки властиво вам те або інше поведіння в конфліктній ситуації:

часто - 3 бали, час від часу - 2, рідко - 1 бал.

Тестовий матеріал

Погрожую або б'юся.

Намагаюся прийняти точку зору супротивника, поважаю її, як і свою.

Шукаю компроміс.

Допускаю, що не правий, навіть якщо не можу повірити в це остаточно.

Уникаю супротивника.

Бажаю будь-що домогтися своїх цілей.

Намагаюся з'ясувати, із чим я згодний, а із чим - категорично ні.

Іду на компроміс.

Здаюся.

Міняю тему.

Повторюю те саме, поки не доможуся свого.

Намагаюся знайти джерело конфлікту, зрозуміти, із чого все почалося.

Трошки уступаю й підштовхую тим самим до поступок іншу сторону.

Пропоную мир.

Намагаюся звернути все в жарт.

Ключ до тесту

А (1, 6,11); **Б** (2, 7,12); **В** (3, 8, 13); **Г** (4, 9, 14); **Д** (5, 10, 15).

Інтерпретація результатів тесту

А - твердий стиль вирішення конфліктів. Такі люди до останнього стоять на своєму, захищаючи свою позицію, і будь-що-будь намагаються виграти. Впевнені, що завжди праві.

Б - примиренський стиль. Орієнтований на "згладжування кутів" з урахуванням того, що завжди можна домовитися, на пошук альтернативи й рішення, що здатне задовольнити обидві сторони.

У - компромісний стиль. Із самого початку розбіжності простежується установка на компроміс.

Г - м'який стиль. Проявляється в готовності встати на точку зору супротивника й відмовитися від своєї позиції.

Д - уходящий. Цей стиль орієнтований на відхід від конфлікту. Люди даного типу намагаються не загострювати ситуацію, не доводити конфлікт до відкритого зіткнення.

Додаток 4

Вправи на допомогу вчителю

Вправа 1. «Малюнок мого настрою»

Учасникам групи пропонується намалювати свій настрій на аркуші паперу. Підкреслюється, що малюнок може бути як конкретним, так і абстрактним. Пропонуються різні образотворчі матеріали (гуаш, акварельні фарби, пастель, воскова крейда, олівці, фломастери).

Після того, як всі учасники виразили себе на аркуші паперу, пропонується показати малюнки один одному, розповісти про те, що саме змальоване на малюнку і який настрій відображає даний малюнок.

Вправа 2. «Руки» (клас ділиться на 2-3 групи, при виконанні іншої вправи учасники міняють склад груп).

Ведучий просить учасників стати в круг, піднявши праву руку. Він сполучає між собою руки учасників і просить не розтискати їх. Після цього, ведучий просить кожного з учасників підняти ліву руку і сполучає їх один з одним поверх вже сполучених правих, стежачи за тим, аби руки не тримали сусіди, і аби не виявилось, що два учасники тримають один одного за обидві руки. Після цього ведучий просить учасників розплутатися в один великий круг, не розчіпляючи рук.

Вправа вважається виконаною, якщо це вдалося або якщо замість круга учасники розплуталися у вісімку.

Вправа 3. «Лави»

Необхідний матеріал: килимки діаметром 24-27 см, стільці.

Інструкція. «Я пропоную вам відправитися в подорож, в гори. Перед вами котлован з киплячою лавою. Потрібно перебраться через нього, обігнувши гірську грядку (перешкода із стільців) на іншу сторону. Для того, щоб ви могли виконати завдання вам пропонуються вогнетривкі килимки. Ви можете ставати на них і йти по лаві. Але, увага, килимки без зіткнення з людським тілом залишати не можна, і передавати їх можна лише вперед. Обережніше з горами. Торкатися до них також не можна. В разі порушення

правил, вся команда повертається назад і починає виконання вправи знову. Чи все зрозуміло?»

Якщо учасники не зрозуміли інструкцію, ведучий пояснює все це ще раз, показуючи яку саме дорогу потрібно пройти і як можна вставати на килимки.

У вправі важливо стежити за ретельним дотриманням правил. Вправа має бути виконана правильно від початку до кінця. Лише тоді воно допоможе групі об'єднатися, використовуючи свої групові ресурси.

Після вправи обов'язкове обговорення. Питання для обговорення:

Що вам більш всього сподобалося в ході виконання цієї вправи?

Що більш всього не сподобалося?

Як ви думаєте, чому ваша група змогла виконати цю вправу?

Що їй заважало його виконувати?

Як ви відчуваєте себе зараз, після того, як вправа виконана?

Вправа 4. «Імпульс»

Необхідний матеріал: секундомір. Група стає в круг, взявшись за руки. Вибирається ведучий, який почне гру. На початку гри ведучий посилає «імпульс»: він знизує руку своєму правому, або лівому сусідові, який передає імпульс далі по кругу, поки сигнал не повертається до ведучого.

Після декількох спроб група приступає до виконання завдання. Дослідною дорогою група повинна визначити найменший час, за який вона зможе передавати імпульс по кругу. Психолог може допомогти гравцям, замірюючи секундоміром час передачі імпульсу.

Тепер імпульс передається в іншому напрямі. Психолог надає гравцям можливість поекспериментувати і вибрати відповідний темп, замірюючи час по секундоміру.

Нарешті група переходить до наступного етапу, на якому імпульс передається із закритими очима. Ведучі на кожному етапі повинні мінятися. На останньому етапі

завдання ще більш ускладнюється: тепер імпульс передається відразу по двох напрямках: вліво і управо. Теоретично обоє імпульсів повинні зустрітися на рівній відстані від ведучого і повернутися назад. Групі потрібно дати час повправлятися, якщо один або обоє імпульсів було «втрачено». Хай гравці обговорять, який з імпульсів передається швидше, і відмітять час, за який вони можуть швидко і правильно передавати імпульси в обоє сторони одночасно.

Вирішення конфліктів в класному колективі

Корекційно-розвиваюче заняття для учнів 4-х класів

Мета: формувати у учнів здатність виходу з конфлікту і здатність толерантної поведінки; розвивати пізнавальні процеси учнів; підвищувати активність учнів на занятті.

Завдання:

- формування уявлень про різні варіанти виходу з конфлікту;
- розвиток пізнавального інтересу учнів;
- розвиток таких особових якостей, як рефлексія, емпатія, толерантність;
- підвищення активності учнів на занятті;
- виховання шанобливого ставлення до навколишніх людей;
- формування соціально схвалюваних форм поведінки.

Устаткування:

- таблички "конфлікт", " гумор", " поступка", " компроміс", " співпраця"
- ситуації для обговорення на столі у кожного учня;
- запис м/ф "Бридке каченя", " Смішарики", "П'ять братів-пальців".

Список використаної літератури

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія. - М.,1999,.
2. Анцупов А.Я. Профілактика конфліктів в шкільному колективі. М., - 2003.
3. Байард Д., Байард Р. Ваш неспокійний підліток. - М., 1991.
4. Бовть О.Б. Організація корекційної роботи з агресивними дітьми // Початкова школа. - 1997. - № 7. - С.32;
5. Бовть О.Б. Проблема корекції агресивної поведінки дітей // Рідна школа. - 1997. - № 5.;
6. Бовть О.Б. Причини агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С.100;
7. Бовть О.Б. Психокорекційна робота з попередження агресивності дітей молодшого шкільного віку // Практична психологія та соціальна робота. - 1998. - № 1. -19-20с.;
8. Бовть О.Б. Як запобігти закріпленню агресивних форм поведінки школярів // Рідна школа. - 1997. - № 11. -61-62с.;
9. Бовть О.Б. Як стиль спілкування педагога впливає на рівень агресивності його учнів // Початкова школа. - 1997. - № 12. - С. 37, 53;
10. Бородкин Ф.М. Коряк Н.М. Внимание: конфликт. - М., 1989- 27, 44с.;
11. Валкер Д. Тренинг разрешения конфликтов. - Спб.: Речь, 2001;
12. Вікова психологія /за ред.Г.С. Костюка. - К., 1976;
13. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология. - Мн.: Университетское, 2002. - 318с.;
14. Глуханюк Н.С. Практикум по загальній психодіагностиці: Навчальн. посібник. - М., 2003.;
15. Грішина Н.В. Психологія соціального конфлікту.- Спб.,2000.
16. Заброцький М.М. Основи вікової психології. - Тернопіль, 2001;
17. Заброцький М.М. Педагогічна психолога. - Київ, 2000;
18. Захаров А.И. Неврозы у детей. - Спб.: Дельта, 1996;
19. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка. - Спб.: Союз, Лениздат, 2000;
20. Ишмуратов А.Т. Конфликт і згода. - К.: Наукова думка, 1996;
21. Кармин А.С. Конфликтология. Учебник. - Спб., 1999;
22. Корнелиус Х., Фейр Ш. Выиграть может каждый. - М., 1992;
23. Костюк Г.С. Психологія. - К., 1968;
24. Крысько В.Г. Психология и педагогика. - М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001;
25. Майерс Д. Социальная психология. - Спб.: Питер, 2000;

26. Потанін Г.М., Сахаров А.І. Конфлікти: сутність і подолання / Г. М. Потанін, А. І. Сахаров / . М.: Просвещение. - 1990. - 211с
27. Психологічні тренінги в школі. Упорядник Шаповал Т. Шкільний світ. К., 2006;
28. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. - К.: Радянська школа, 1976-1977. - Т.1. - 654 с.; Т.2. - 670 с.; Т.3. - 670 с.; Т.4. - 640 с.; Т.5. - 639 с.
29. Тести опису поведінки К Томаса (адаптація Н.В. Грішина) /Психологічні тести / під редактуванням А. А. Кареліна: В 2т. -М., 2001.